

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

זאת אשיב אל לבי

הלכה

במהות מצוה האבילות

פרשת מטות מסעי תשפ"ז

שנה כ"ז – קובץ כ"ח [תתקנ"ז]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת מטות מסעי

במהות מצוה האבילות

הנה חידוש כתב רש"י (סוכה כ"ה ע"א ד"ה טירדא דרשות) דאין הצער עצם מצות האבילות, אלא המצוה לנהוג מנהגי העינוי של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו.

וכונת רש"י לבאר מה שחילקו בין חתן שפטור מקריאת שמע משום שהוא טרוד בטרדא דמצוה, לאבל שחייב בכל המצוות [חוץ מתפילין] משום שאינו טרוד אלא בטרדא דרשות, וכתב רש"י:

"שאף על פי שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו, אינו חייב להצטער".

וכ"כ עוד בכתובות (ו' ע"ב ד"ה ואבי):

"שאין צערו מצוה אף על פי שאבילותו מצוה".

וחידוש למדנו מדבריו דעיקר מצות האבילות אינו אלא משום כבוד המת והוא יסוד הנהגת אבילות ומניעת התענוג, אבל אין האבל מצווה להצטער ולהתעצב.

אמנם מדברי ספר החינוך (מצוה רס"ד) משמע שעיקר מצות האבילות היא שיתבונן במעשיו ויחזור בתשובה מתוך צער האבילות, וז"ל:

"משרשי המצוה, מה שכתבתי פעמים הרבה במצוות הקודמות, כי האדם נפעל כפי פעולותיו שיעשה, כי מהיותו בעל חומר לא יתפעל לדבר בכח עד שיוציא הענינים מן הכח אל הפועל. על כן בבוא אליו עונש מקרה מות באחד מקרוביו אשר הטבע מחייב האהבה להם, תחייבנו התורה לעשות מעשים בעצמו אשר יעוררוהו לקבוע מחשבתו על הצער שהגיע אליו, ואז ידע ויתבונן בנפשו כי עוונותיו גרמו לו להגיע אליו הצער ההוא, כי השם לא יענה מלבו ויגה בני איש כי אם מצד חטאים, וזאת היא אמונתנו השלימה, אנחנו בעלי דת יהודית היקרה. ובתת האדם אל לבו ענין זה במעשה האבילות, ישית דעתו לעשות תשובה וכשיר מעשיו כפי כוחו".

וכעין דבריו כבר כתב הרמב"ם (אבל פי"ג הי"ב):

במהות מצוה האבילות

"כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו חכמים הרי זה אכזרי, אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה".

ועיין עוד בחיבור התשובה למאירי בהקדמה שכתב שצירף את הלכות האבילות לחיבור התשובה כי עיקר האבילות כדי שיחזרו בתשובה. הרי לן מדבריו כדברי הרמב"ם והחינוך דשורש מצות האבילות כדי שהחי יתן אל לבו ויחזור בתשובה.

הרי לן שתי דרכים ביסוד מצוות האבילות, אם משום כבוד המת, או כדי לשוב בתשובה ולהסיר חרון אף, אך לשתי השיטות אין הצער עצם המצוה.

ב

אם מצווה האבל להצטער

ובעיקר דברי רש"י שאין האבל מצווה להיות בצער, לכאורה יש להוכיח כן גם ממה שאמרו דאבל מצווה במצות סוכה (כ"ה ע"ב) וקמ"ל דאף שמצטער פטור מן הסוכה, והאבל ג"כ מצטער, "איבעי ליה ליתובי דעתיה". ואת"ל דמצווה הוא להצטער, מהיכי תיתי יבטל את מצות האבילות שהוא עסוק בה כדי לקיים מצות סוכה. וע"כ דאין הצער מצוה כלל, אלא דממילא מצטער הוא, ויש עליו ליישב דעתו מן הצער כדי לקיים מצות סוכה, ולכאורה זו הערה ניצחת.

ויש לעיין בזה בכמה סוגיות בש"ס ובדברי רבותינו:

א. במו"ק (כ"ז ע"ב) אמרו "שלשה ימים לבכי, ושבעה להספד, ושלשים לגיהוץ ולתספורת". ולכאורה מוכח מזה דיש מצוה בבכי, ואם אין האדם מצווה להיות בצער אלא לנהוג מנהגי אבילות משום כבוד המת, למה מצווה הוא לבכות, ואטו הבכי ממנהגי ומצוות האבל הוא.

וכבר עמד על כך בערוך לנר (סוכה כ"ה ע"א) וכתב דלכאורה צריך לומר לפי שיטת רש"י דאין הכונה שיש מצוה לבכות אלא שאין לבכות יותר משלשה ימים. אך אין פירוש זה מתיישב במה שאמרו, שבעה למספד ושלשים לתספורת. והמספד והתספורת מצוות הן, זו בקו"ע וזו בשוא"ת.

ב. הנה אמרו במס' שבת (קנ"א ע"ב):

במהות מצוה האבילות

"רבי חנינא שכיבא ליה ברתיה, לא הוה קא בכי עלה. אמרה ליה דביתהו, תרנגולתא אפיקת מביתך, אמר לה תרתי, תכלא ועיורא".

הרי שרב חנינא לא בכה כאשר מתה עליו בתו, ובשפת אמת כתב שם דצ"ל כנ"ל במה שאמרו במו"ק שלשה לבכי, דאין חיוב לבכות, אלא שאין לבכות יותר מג' ימים, עי"ש.

אך בהגהות היעב"ץ (שבת שם) גם רצה לומר כן, ודחה דשמא רב חנינא זקן היה או חש בעיניו ויודע היה שהבכי יזיק לו ושמא יגרום לו עוורון ואונס רחמנא פטריה, עי"ש. ונראה דאין כונתו לדין אונס ממש, דאונס דנפשיה אינו אונס, אלא שאינו צריך לחלות בעיניו ולאבד מאור עיניים כדי לקיים מצות הבכי באבילות.

ובאמת נראה דאכן על האבל לבכות על המת, אך אפשר שאין זו מצוה מוגדרת, אלא דרך העולם שאדם הגון מצטער ומיצר על מות קרוביו ומטבעו לבכות ומצוה עליו לנהוג כטבע האבלים, אך כאשר הבכי גורם חולי ומכאוב אין האבל חייב לבכות.

ועיין במש"כ הרדב"ז (ח"ג סי' תקנ"ה) באחד מגדולי הדור שמת בנו ולא בכה עליו כלל, וכתב הרדב"ז שנהג מנהג אכזריות, ולא מנהג חסידות. דאם אמרו חכמינו שלשה בכי ע"כ שראוי לבכות במות אחד מקרוביו, עי"ש. [והרי זה דומה למש"כ הרמב"ם הנ"ל דמי שאינו מתאבל כפי שציוו חכמים הוא אכזרי, וכע"ז כתב בריש הלכות תעניות דמי שאינו מתענה על צרות הציבור זו מדת אכזריות, עי"ש ודוק].

[ובכל עיקר דברי הרדב"ז שגינה את מי שלא בכה במות בנו, עיין ליקוטי תשובות חת"ס (לונדון תשכ"ה, חלק המכתבים סימן ט') שמעיד על רבו הגדול הגר"נ אדלר שלא בכה כלל על מות בתו הילדה בת השנים עשרה אלא הצדיק עליו את הדין בשמחה גדולה, ורק בשבת שלאחר מותה הוריד דמעה אחת. וצ"ע וי"ל].

אך בשאלות דרב אחאי פרשת חיי שרה (שאלתא י"ד) איתא:

"מאן דשכיב ליה שיכבא מיחייב למיבכיה ולמיספדיה ולמיקבריה דהכי אשכחן באברהם אבונא בעידן דשכיבא שרה בכיה וספדה וקברה..."

ומפשטות לשונו משמע דאכן יש בזה חיוב.

במהות מצוה האבילות

ובאמת אין מקום לומר דמה שאמרו שלשה לבכי כונתם שאין לבכות יותר משלשה ימים וכמבואר. והאמת יורה דרכו שכונתם שאכן יש לבכות שלשה ימים, אך מ"מ נראה כנ"ל דאין חיוב על האדם להביא עצמו לידי בכי, אלא שמצוותו להתאבל ולבכות כטבעו ודרכו של עולם לבכות על המת.

וכך מבואר בדברי הרדב"ז הנ"ל שכתב בתו"ד "ולא לחנם ארז"ל שלשה לבכי ז' להספד שלשים לגיהוץ ותספורת ואם היה הדבר בלתי נאות לא היו מתקנין לו ג' ימים".

הרי שודאי הבכי נאות לאבל, אבל נראה שאין בזה מצוה מוגדרת, כמבואר.

והעירני תלמידי המובהק הרה"ג המופלא ר' חיים רוזן שליט"א ראש כולל תורת אפרים שלמה, שכך נראה מדברי התוס' מו"ק (י"ט ע"א ד"ה שלשה ימים):

"כך הוא עיקר אבילות לכמה מילי ואמרינן לקמן שלשה ימים לבכי".

ועיין עוד בבית יוסף (סימן ש"פ) מרבינו ירוחם בשם הראב"ד שהטעם שאסור לעשות מלאכה תוך ג' ימים ראשונים, כי אמרו חז"ל שלשה לבכי, ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי, וכך כתבו בנמוקי יוסף (מו"ק י"ג ע"א מדה"ר) ורבינו יונתן מלונגיל (שם י"ג ע"ב מדה"ר), הרי לן שאין לעשות מעשה שיש בו למעט את הבכי.

הרי שהבכי הוא מעיקרי האבילות, אך אין הכרח שיש מצוה להביא עצמו לבכי.

ובפירוש רבי אברהם בן הרמב"ם (פרשת חיי שרה) כתב:

"ויבא אברהם וגו', הכוונה בויבא שנכנס אל המקום אשר מתה בו מבוהל על היפקדה ומצטער עליה ולהלוית גויתה בשלום כמו שיעשה אדם עם מת חביב עליו ונפשו קשורה בו וכך ביאר אבי אבא מרי ז"ל והראה לך בזה כי הקינה על המתים והבכיה עליהם מנהג הנביאים מימי קדם".

הרי דודאי ראוי להצטער ולבכות, אך אין זה אלא "מנהג הנביאים מימי קדם" ולא חיוב גמור, וככל החזיון הנ"ל.

והתבונן נא בלשונו הנפלאה של הרמב"ן בהקדמה לתורת האדם:

במהות מצוה האבילות

"ואמנם הסתכלתי והשכלתי, ואין בתורה השלמה איסור על האבל ומצוה על הנחמה, לא אסרה על המתים רק התגודדות וקרחה, לא תרחיק הבכי ולא תתעב האנחה, וראוי לנו להבין כי האבל עבודה לאלהינו יתברך, על דרכים מיוחדים, להתאונן ולהתבונן בסופו מה יהיה, ולדעת ביתו איה, וכענין הזה כתוב טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו, וכתוב טוב כעס משחוק כי ברוע פנים ייטב לב, ונאמר עת לבכות, ואמרו רבותינו ז"ל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך וכו'. והשנית להתאונן על חטאיו אם יקרנו אסון, טרם מלאת שניו, או בא עליו מקרה בבניו, על אלה ראוי לבכות ולקונן. והנה האב תמים דעים, על ילד שעשועים, בכה ולא הרגיע, ושק ואפר יציע, והמלך הגדול, אשר לבו כלב האריה, על הילוד אשר לא ראה ולא ידע החכם יהיה, שכב ארצה ועפר בעפר, ואם אחרי מות הילד בגדיו תפר, הנה על אמנון ועל אבשלום אשר נפשו חמסו, לבבו המס ימס, כי אומץ הלב בזה מדרך המרד, והמורד בו מדרכי ההודאה והתשובה. ועל הענין הזה כתוב מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו".

ג

עוד בענין הנ"ל

ובעצם השאלה אם האבל מצווה להצטער או רק לנהוג מנהגי אבילות, ראיתי בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן צ"ו אות ח') שדן במה שאבל אסור בת"ת משום שפקודי ה' ישרים משמחי לב, הרי שאסור לו להיות בשמחה. ודוחק לומר שת"ת יגרום שמחה גדולה עד שתראה שמחתו לאחרים ויהיה בזה בזיון למת. ומשו"כ נדחק לפרש את דברי רש"י במס' סוכה דודאי מצווה האבל להיות בצער, אלא שאינו צריך להצטער צער גדול עד שיהיה טרוד מלקיים את המצוות.

אך אין פירוש זה מתיישב כלל בלשון רש"י.

ועוד פלפל שם בשאלת השואל למה מותר לאבל לשתות יין, והלא יין ישמח לבב אנוש, ואין שמחה אלא בבשר ויין. וגם קושיא זו תירץ בדוחק דין יש בו כדי לשמח את מי שאינו שרוי בעצב, אבל השרוי בצער היין רק יפיג צערו, אבל תרתי לא עבד, גם להפיג צערו וגם לשמחו. על כן מותר לאבל לשתות יין, דכיון ששרוי הוא בצער, אין ביד היין לשמחו.

במהות מצוה האבילות

ועוד כתב בזה, דכיון שדרכן של מרי הנפש לשתות יין, וכדכתיב תנו שכר לאובד ויין למרי נפש (משלי ל"א ו'), כאשר אבל שותה יין אין בזה פגיעה בכבוד המת, דניכר שאינו שותה לשם שמחה אלא כדי להפיג צער ויגון עי"ש.

והנראה לענ"ד להוסיף בעומק הדברים, דזו פשיטא שטבעו של אדם להצטער ולהתעצב במות קרוביו אהוביו, וזה מצותו. אלא דשאני מצות העצבון ממצות השמחה בשורשן ומהותן. דהשמחה יסוד גדול היא בעבודת ה', וכבר הארכתי במק"א באריכות גדולה במעלת שמחת התורה ושמחת המצוה והמסתעף מהן (עיין מנח"א דברים מהדו"ב סי' ע"ז וכללי המצוות סימן י"ג), ולפיכך הטרוד בטרדה דמצוה פטור מן המצוות, דבמצוה קעסיק. לא כן הצער והעצב שבחינה רעה המה, המרחיקה את האדם מעבודת ה', ולפיכך אף שמצווה האבל להיות בצער, אבל הטרוד בצערו ובאבילותו אינו עוסק במצוה, דיש למעט בטרדת הצער ולהשתדל להסיח דעתו מן הצער אלא לעסוק בתשובה ותיקון המעשה וקיום מצוות לטובת הנפטר, ולא להטריד את דעתו בצערו.

והרי ניחוס אבלים מצוה היא, ונראה פשוט דאם נצטוונו לנחם אבלים מצוה על האבלים להתנחם, דלולי רצון התורה שהאבל יתנחם מה מצוה יש לנחמו, וע"כ שאף שטבעו של אבל להתעצב ולהצטער וזה מצותו, מצוה לנחמו ומצוה עליו להתנחם ולקבל תנחומין ולהשתדל להפיג צערו, ולכן טרדת הצער לא טרדה דמצוה היא.

ונמצא שבניגוד לשמחת המצוה של חתן שעצם השמחה יש בה מצוה והטרוד בה הוי טרוד במצוה, אין עצם הצער מצוה, אלא אופן קיום מצות האבילות, וכאשר אדם מצטער על מתו יש בזה כבוד המת, וע"י צערו הוא מכבד את המת, אבל עצם הצער אין בו מצוה והטרוד בצערו אין זה טרדה דמצוה.

ומשו"כ לא אסרו על האבל לשתות יין, ואף אם היין ימעט צערו וישמח קצת את לבבו הנשבר אין בכך כל עון דבאמת מצוה עליו להתנחם ולהפיג צערו, אך זו פשיטא לן דאסור לו לאבל להשתכר ולהתהולל ולהסיח דעתו מן האבילות דהלא מצוה עליו להתאבל, אלא שאין עליו מצוה להרבות בצער ומותר לו לשמוח בתוך אבלו, ואין להתאבל יותר מדי.

ודוק בעומק ופשטות ואמיתת הדברים.

במהות מצוה האבילות

ומה שנתקשה במנח"ש לשיטת רש"י למה אבל אסור להרהר בת"ת, נראה פשוט דהלא כל דיני אבילות הם מעשים המבטאים צער ומיעוט שמחה, וכשם שנצטוו בחמשה עינויים ויושב על גבי קרקע, כך אסרוהו בת"ת המשמחת לב אף בהרהור, וכל זה משום כבוד המת, ואין בזה תימה.

ד

עוד בענין הג"ל

והנה איתא בטור (יו"ד סימן שצ"א):

"אבל אסור בשמחה כל ל' יום אפי' תינוק אין לו ליקח בחיקו שמא מתוך כך יבא לידי שחוק". וכך הוא בשו"ע (שם ס"א).

והרמב"ם כתב בזה קצת בסגנון אחר (פ"ה ה"כ מהלכות אבל):

"ומנין שהאבל אסור בשאלת שלום שנאמר האנק דום... אם בשאלת שלום נאסר באבל קל וחומר שהוא אסור להרבות דברים ולשחוק שנאמר דום ולא יאחוזו תינוק בידו שלא יביאנו לידי שחוק".

ולמדנו מדבריהם שאסור לאבל לשמוח ולשחוק.

אך במקור הלכה זו במס' מו"ק משמע שמטעם אחר נגעו בה, וכך אמרו (שם כ"ו ע"ב):

"ואמר רב פפא תנא באבל רבתי, אבל לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות".

ומפשטות לשון הגמ' משמע שאין זה מדיני אבילות כלל אלא מהלכות דרך ארץ, שלא נאה לו לאדם לנהוג בדרך שיתגנה על הבריות, ומי שמשתעשע בימי אבלו עם תינוקות ומגיע לידי שחוק נוהג מנהג בזיון ומתגנה על הבריות. והרי"ף העתיק את דברי רב פפא כלשונם. אלא שהרמב"ם והטור פירשו דהוי איסור משום שהאבל אסור לו לשחוק ולשמוח.

במהות מצוה האבילות

ועיין בפתחי תשובה (שצ"א ס"ק א') שהביא מדברי האחרונים שאבל לא יקדש את הלבנה משום דיש שמחה בקידוש לבנה, ואבל לא יאמר את הפסוקים שאומרים לפני ברכות ההבדלה במוצ"ש משום דהוי פסוקי שמחה, הרי שגדולי הפוסקים חידשו מדעתם שעל האבל להמנע מכל עניני השמחה, ולא די לן במה שאסרו חז"ל.

ולכאורה יש מכל זה ראייה דאכן על האבל להיות שרוי בצער ולהמנע מכל שמחה, ואת"ל דכל דין אבילות משום כבוד המת לכאורה אין לנו אלא מה שתיקנו חכמים במעשים שיש בהם פגיעה בכבוד המת אבל מהי"ת להיות מוסיף והולך.

ועוד יש לעיין בזה במה דמבואר (סימן שפ"א ס"ו) דאסור לאשה לכוּחל ולפרקס בימי אבילותה. ומקור הלכה זו במו"ק (כ' ע"ב), אך שם לא אמרו אלא "מי שמת חמיו או חמותו אינו רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת אלא כופה מטתו ונוהג עמה אבילות וכן היא שמת חמיה או חמותה אינה רשאה להיות כוחלת ולהיות פוקסת אלא כופה מטתה ונוהגת עמו אבילות".

ומפשטות הסוגיה היה נראה דאין בזה אלא דין מסויים בין איש לאשתו, שעליהם להתחשב ולכבד את רגשות צערם ואבילותם זל"ז, אך מנ"ל דמדובר באיסור.

אך ד"ת עניינים במקום אחד ועשירים במק"א, ובכתובות (ד' ע"א) אמרו "ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום", הרי דלאחר ל' יום אסורה היא להתקשט ומונעין ממנה תכשיטין.

וכך גם במס' תענית (י"ג ע"ב) אמרו שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה, אבל נערה רשאה, ועיין שם ברש"י ותוס' דנערה חייבת לנוול עצמה, ובגמ' פירשו דמיירי בכיחול ופיקוס, הרי שאכן יש איסור על האבלה ליפות ולקשט את עצמה.

ויש לעיין בשורש איסור זה, דלכאורה אף הוא משום שמחה. אך בטור ובשו"ע שם איתא דהאיסור משום דהוי כרחיצה, וצ"ל דרחיצה כוללת כל תיקוני ויפויי הגוף.

והנה מנהג ישראל שאין אשה אבלה עונדת תכשיטים, ויש לעיין בפוסקים אם יש בזה איסור או מנהג בלבד, ולא נתפנית לחפש.

במהות מצוה האבילות

ה

באבילות דתשעה באב

אמנם על אף שהבאנו דאין מצות האבילות להצטער ולהתעצב, וחז"ל תיקנו דיני אבילות וחמשת העינויים משום כבוד המת לשיטת רש"י ומשום תשובה וכפרה לשיטת הרמב"ם, נראה דשאני תשעה באב מדין אבילות על המת, ובת"ב אכן האדם מצווה להצטער ולהתאבל על חורבן בית המקדש.

והנה מבואר בתענית (ל' ע"א):

"אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חרבה במלח, ויושב בין תנור לכיריים, ואוכל, ושותה עליה קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו".

וידוע בשם הגרי"ז דבערב ת"ב יש דין אנינות, ובת"ב יש דין אבילות, ובת"ב גופא אין איסור על בשר ויין, שהרי אונן אסור בבשר ויין ורק בערב ת"ב יש דין אנינות כמי שמתו מוטל לפניו, אבל בת"ב דינו כאונן שמותר בבשר ויין.

אך כבר כתבתי במק"א דלענ"ד הרגשה זו כמי שמתו מוטל לפניו נוהג גם בת"ב, ויום מר ונמהר זה הוא שילוב של אנינות ואבילות גם יחד. וכיון שבת"ב דומה כמי שמתו מוטל לפניו אין לה מנחם, ומצווה להצטער ולהתעצב ולהתאבל על חורבן הבית.

אמנם אפשר דבת"ב אחז"צ, כבר הגיע מתנחמים ואמר נחם בתפילת המנחה, ושוב אין האדם מצווה להצטער, ועדיין יש לעיין בכל זה.

זאת אשיב אל לבי

זאת אשיב אל לבי

"זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל" (מגילת איכה ג' כ"א).

מגילת איכה נכתבה כידוע ע"י הנביא ירמיהו בזמן חורבן בית ראשון. בפרק ג' של מגילה זו מבכה הנביא את גורלו הוא שנפל בחלקו בהשגחה עליונה ללוות את העם בשעה קשה ונוראה זו וכך פותח הנביא פרק זה "אני הגבר ראה עני בשבט עברתו".

וכאשר מתבוננים אנו וקוראים פרק זה, נשיב אל לבנו תופעה האומרת דרשני. עד פסוק כ"א מקונן הנביא על החורבן והגלות עד שנראה שאפסה תקוה לגמרי ואין קרן אור אף הדקה ביותר שתפלח את ענן החשך. "גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי"!

אמנם בפסוק כ"א כאילו מתפזרים ענני החשך ואור השחר מפציע ועולה. בתקוה גדולה עולה הלב על גדותיו "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל – טוב ה' לקווינו לנפש תדרשנו- חדשים לבקרים רבה אמונתך" וכדומה פסוקי אמונה ותקוה.

וצריך ביאור איך האור והחשך, היאוש והתקוה משמשים בערבוביה, וכיצד עובר הנביא מיאוש לתקוה.

והנראה בזה, דהנה אמרו חז"ל באיכה רבתי "זאת אשיב אל לבי, אין זאת אלא תורה, והוא שאמר דוד 'לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי'".

תורתנו הקדושה היא שנותנת לנו תקוה בימים הקשים ביותר, היא הנוסכת בנו עוז ותעצומות בזמנים של הסתר פנים, בימים של חורבן ואבדון. היא שעמדה לנו מאז ועד עתה, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, ובזכות התורה הקב"ה מצילנו מידם.

בימי החורבן, כאשר בית המקדש היה לבמות יער וההיכל עולה באש מבקש רבן יוחנן בן זכאי מאספסיינוס קיסר "תן לי יבנה וחכמיה", כי ברוח קדשו רואה הוא שעל אף שבחרבן הבית תתבטל המלכות מישראל, הנשיאות תאבד, הכהונה הגדולה לא תהיה עוד, תפסק עבודת הכהנים

זאת אשיב אל לבי

והלויים והעיר ירושלים משוש כל הארץ תשב אבלה וחפויית ראש, כל זמן ש"יבנה וחכמיה" ישכנו כבוד בישראל הן הם אשר ינווטו את העם וינהיגוהו בעוז תורתם וקדושת חכמתם. הן הם הערובה הבטוחה לקיום כלל ישראל בגלות.

יבנה וחכמיה היא בית המקדש של הגלות, עליה אמרו חז"ל (מגילה כ"ט ע"א) "ואהיה לכם למקדש מעט בכל מקום אשר תבואו שמה, אלה בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל". יבנה וחכמיה היא מקום השראת השכינה, ובחרבן הבית נטלה השכינה את מקל נדודיה וגלתה לה מבית המקדש ליבנה, ומשם לבתי כנסיות ובתי מדרשות, כי אין לנו שיור רק התורה הזאת. והוא שאמרו חכמים (ברכות ח' ע"א) "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה".

וכך לאורך כל הדורות לא מצאנו חיזוק ונוחם לצרותינו אלא בתורה ותלמודה. כאשר הצרות תכפו זו את זו, כאשר הצער, היגון והפחד השתרגו ועלו ואיימו להכריע אותנו, רצנו לבית המדרש למקדש מעט ובתורה הקדושה מצאנו עוגן ומפלט ותעצומות נפש.

פוק חזה מנפלאות הזוה"ק במעשה דרבי אליעזר ורבי עקיבא.

הנה איתא בסנהדרין (ס"ח ע"א)

"כשחלה רבי אליעזר נכנסו ר' עקיבא וחבריו לבקרו...
אמר להם למה באתם א"ל ללמוד תורה באנו א"ל ועד עכשיו
למה לא באתם א"ל לא היה לנו פנאי אמר להן תמיה אני אם
ימותו מיתת עצמן אמר לו ר' עקיבא שלי מהו אמר לו שלך
קשה משלהן".

ותמהים אנו לדעת איך הגיב רבי עקיבא בן יוסף לבשורת האיום שניבא
רבי אליעזר על מותו ועל מות חבריו הקדושים, אך הגמ' סתמה ולא
פירשה.

אך מה שסתמו בתלמוד הבבלי פירשו בזוהר (זוה"ק וירא דף צ"ח ע"ב):

זאת אשיב אל לבי

"תנו רבנן כשחלה רבי אליעזר הגדול ההוא יומא ערב שבת הוה... עאלו חכימי דרא למבקר ליה. אוליט להו (קילל אותם) על דלא אתו לשמשא ליה (על שלא באו לשמשו כל אותה תקופה) דתנינן גדולה שמושה יותר מלמורה. עקיבא עקיבא למה לא אתיתא לשמשא לי (למה לא באת לשמשני) אמר לו רבי לא הוה לי פנאי. ארתח (כעס) אמר אתמהה עלך אי תמות מיתת עצמך. לטייה דיהא קשה מכולהון מיתתיה (קיללו שמתתו תהיה קשה משל כולם). בכי רבי עקיבא ואמר ליה רבי אוליף לי אורייתא".

"אוליף לי אורייתא" מבקש רבי עקיבא. רבי למדני תורה זועק הוא בסערת נפש והמיית לב, כי הם חיינו ואורך ימינו, רק בדברי תורה מתנחמים אנו ומתחזקים נגד נחשולי הזמן ועוצם מדת הדין.

"זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

